

## GEÇ VİKTORYA DÖNEMİNDE BİLİM GÖRÜŞÜ

Daha önce incelenen Galton gibi *eugenik* üzerinde duran Karl Pearson *Bilimin Grameri* eserini 1899'da yazmıştır. Ona göre tek gerçekçilik uzaydaki cisimlerin hareket edebilmesidir. Pearson, metafizik ve ilâhiyatın verilerine karşı çıkar. Zihin fiziksel algıların toplamından başka bir şey değildir. Evrenin niçin olduğu hakkındaki arayış cevapsız kalmaktadır. Bilim nasıl sorusunu ayırt edebilmek için bilginin tüm çeşitliliğini içermelidir. Ancak bilim gelecekle ilgili sadece kanıt, algı, inanış ve anlayış gücüyle yorum katabilmektedir. Bu bağlamda bilim etiği bireysel bencillikten kurtulup, insanoğluna hizmet etmeye yönelik bilimsel ruhu gelecekte ispatlamalı ve inanılanın, anlaşılan olduğu fikrinin ötesinde detay ve ispata odaklanmalıdır. Bilim klasikleşmelidir. Işık hızını keşfeden Michelson ve Morley kanonize olmuş on dokuzuncu yüzyıl Amerikalı bilim adamlarıdır. Işık hızı +yeryüzünün çark gibi dönmesi olan eksen üzerinde devretme=ışık hızı-dünyanın hızlı rotasyonu (Pearson, 189, 5-51). Einstein bu görüşü 1905 ve onaylamıştır.

Sir Edward Burnett Tylor (1832-1917) kültürel antropolojinin kurucusudur. Etnolojiye inanan Burnett, Darvinci görüşe savunur. *İnsanoğlunun İlk Tarihlerine Ait Araştırma* adlı yapıtında Burnett, insanlık tarihini öğrenme girişimi olan antropolojiye odaklanır. Yunancadan gelen bu kelimenin anlamı insanın incelenmesidir. Darwin bağlamında insanın evrimine odaklanan antropoloji en çok insanoğlunun ilk atalarından itibaren, insan vücut yapısının ve başka fiziksel özelliklerinin gelişimine başvurur. Canlılar gelişir ve değişir. Arkeologlar toplulukların büyüme ve değişimini, dinlerini siyasi yapılarını ve sanatın doğuşunu kazıp-ortaya çıkarırlar. Yazılı belgelerden önceki insanlık tarihinin araştırılmasını arkeologlar yapar. Fiziksel antropologlar insanın evrimini ve değişik insan gruplarını arasındaki farklılıkları biyolojik olarak incelerler. İnsan türünün ortaya çıkışı, beslenme ve kişinin boy bağlantısı gibi unsurlar ele alınır. Kültürel antropologlar insan topluluklarının nasıl örgütlendiğini ve sorunlarla nasıl başa çıktıklarını araştırırlar. Antropoloji dine, aile düzenine, siyasete, müziğe ve hastalıkların nasıl iyileştirildiğine dair ipuçları sunar. Dilbilimciler ise dili insan başarısının en belirgin başarısı olarak görürler. Tylor, Meksika'daki araştırmalarından şu sonuçları çıkarır.

1. Çağdaş insanın ataları olan ve 200 bin ile 500 bin yıl civarı öncesinde yaşamış homo sapiens türü fiziksel açıdan, günümüz insanına benzer.
2. Dünyanın neresinde olursa olsun, insan akli benzer düşünme süreçlerini izler. İnsanların yaşadığı toplumlar değişik de olsa, yeni beceriler öğrenme yeteneği çok az farklılık gösterir.
3. İnsanlar arasındaki farklılıklar nerede ve nasıl yetiştirildiklerine bağlı bilgi ve davranış biçimleriyle ortaya çıkar. bir insan yabancı bir toplu-

luğa genç yaşta katılırlarsa, eksi öğrendiklerinden daha değişik şeyleri kolayca öğrenebilir.

4. Kültür değerleri yükselip, çökebilir.
5. Teknolojik gelişime toplumsal örgütlenmede çok hızlı dönüşümlere neden olabilir. Örneğin, Endüstri Devrimi makineleşmesi...
6. Hiçbir dilin ya da dinin öbüründen daha üstün ve daha uygar olması yoktur. Örneğin hem putperestler hem de Hıristiyanlar tütsü ateşini kutsal bulup, kutsandıklarına inanırlar.
7. Antropoloji aile yapısını, doğaüstü inançları, büyücülüğü, evlilik ve cenaze törenlerini, etnik grupları, folkloru, göçebeliği, ırkı, dinleri, sanatları, insanın kökenini, maskeleri, tabuları, totemleri ve yamyamlığı ilk dönemlere inerek inceler ve gerçeği yansıtır (Tylor, 1865, 1871, 7-82).
8. Tylor'ın *İlkel Kültürler* adlı yapıtı, farklı topluluklarda benzer düşünce kalıplarını irdeler:
9. Medeni olmayan insan tüm zamanlarda ve her yerde aynı kafa yapısıyla avcılık, hayvancılık, tarım ve barınmanın ana hatlarına odaklanır.
10. İşlevsel olmayan inançlar ve adımlar ilkel geçmişin sözde kültürünü tanımlar. Gerçeğin peşindeki insanoğlu kendi ayakları üstünde durur ve gelecek nesillerde de var olacak baskınlık ve uyum sergiler.
11. İlk medeniyetlerde canlılık (*animizm*) vardır: Cansız varlıklara hayatiyet ve ruhsallık yükleme eğilimidir. Antropolojide ve din felsefesinde görülen bu durum eski çağlarda insanların veya ilkel çok tanrılı dinlerin cansız varlıklarda ruh bulunduğunu öne sürme tutumunu ifade eder. Metafizikte canlılık dünyanın bir ruhu olduğunu veya maddi tözlerin temelinde bile bir ruh ya da yaşam ilkesinin bulunduğunu iddia eden görüşe karşılık gelir. Evrende ruhu ve enerjiyi yönlendiren bir yönetici güç vardır ve zihin ve hayatın yönetici ilkesi dirimselciliktir. Hayatın kendi kendisini belirleyen bir yapısı olduğunu ilk Aristoteles savunur. Tylor, animizmden monoteizme geçişi vurgular (1865- 1871: 90-128). Glasgow doğumlu düşünür Sir James George Frazer'in çok uzun sayfaları olan *Altın Dal* eserinin genel hatları da burada verilecektir:
  1. İlk insanlarla ilgili fazla kanıtları olmayan ve çok seyahat edip gözlem yapan Frazer birinci el kayıtları okuyup değerlendirmiştir. Ona göre ilk insanların zihni silsilesi resmedilen olgu ve betimlemelerin psikanalitik yorumunda yatar. Ancak çağrışımı destekleyen bu psi-

kanalitik yöntem rasyonalist Frazer ve bilime ters düşer. Çünkü ilk insan bilinçaltıyla yönetildiğinden ve basit bir zihin süreci olduğundan psikanalizin her yönü ona uygulanamaz.

2. İlk kabilelerde, kabilelerin yararına kralı öldürmek vardır. Bu İsa'nın tüm insanlığın yararına olmasını hatırlatır. İnsanoğlunun ilk günahının temizlenmesi için İsa ölür.
3. Aeneas'ın yer altı dünyasına girmesi için Vergil'in *Aeneid* yapıtında dal koparması ve kutsal kralın İffet Tanrıçası Diana'nın ormanında boğulmasına sebep olan ökseotu dalı *Altın Dal* adlı esere ilham vermiştir. Dalın hayatiyetini kaybetmesi, budanan kaynağının ve bitki örtüsünün filizlenmesi doğanın canlanması ve yeni bir dünyaya açılmasıdır. Bu dünyada gerçek ve bilim vardır.
4. Antropoloji ve halkbilim uzmanı Frazer, düşüncenin gelişimini bir evrim şemasının içine yerleştirir. Evrimin en alt basamağında bulunan büyüsel düşüncenin yerini zamanla dinsel, daha sonra da bilimsel düşünce almıştır. Frazer'a göre büyü, olayları denetleyip yönlendirmeyi amaçlayan sözde, doğayı denetleyen fakat yanlış akıl yürütmelere dayanan bir eylemdir.
5. Frazer Afrika ve başka ülkelerde yaygın olarak rastlanan ilâhi krallıklarda rahip ve kral yetkilerinin aynı kişide toplandığına dikkat çeker. Bu krallıklar, toplumsal düzenin ve doğanın bereketinin kralın gücüne bağlı olduğu inancına dayanır. Bu sebepten güçsüz düşen kralın öldürülmesi ve yerine daha güçlü birinin getirilmesi zorunludur. İlmli büyüyle yerli, doğaya hükmedeceğini ve kutsal kralı tüm gücü bitmeden öldürerek doğanın verimliliğinin azalmasını önleyeceğini zanneder. Bilim ise safsataya ve gerçektışıllığa yer vermez (Frazer, 1922: 5, 20, 26, 90, 110, 196, 201).

## FABIAN DERNEĞİ

1. Fabian Derneği Londra'da demokratik sosyalist bir program temelinde kurulan (1883-1884) ve sosyalizme devrim yoluyla değil, gerçek bir evrim süreci sonunda ulaşılabileceğini savunan bir dernektir. Adını kendisinden daha güçlü kuvvetler karşısında meydan savaşına girişmekten kaçınarak sabırlı ve ustalıkla taklitlerle nihai zaferi kazanan Romalı komutan Fabius Maximus Cunctator'dan alan derneğin üyeleri İskoçyalı filozof Thomas Davidson, George Bernard Shaw, Beatrice Webb, Sidney Webb, Annie

Besant, Edward Pease ve Graham Wallas'tır. Dernek 1889'da Show'un yayıma hazırladığı *Sosyalizm Üzerine Fabian Denemeleri* adlı ünlü broşürünü yayımlar. Dernek, bağımsız İşçi Temsil Komitesi'nin örgütlenmesine yardımcı olur ve İşçi Partisiyle yakın ilişkide olur. Ortalama dört bin üyesi olan dernek eğitim yoluyla hedefine ulaşmak ister. Siyasi, ekonomik ve toplumsal sorunlarda eşitliği savunur. Sosyalizmin tam zaferinin sabırla gerçekleşeceğine inanılır.

2. Sidney Webb'in tanımına göre, kolektif kendi kendine yönetimin halka bütün olarak bakışı sanayi ve siyasi unsurların önüne geçmiş ve toplumun gerçeği olan sosyalizm bilinçli olarak vücut bulmuştur (Palmer, 1837-1910: 201). Webb'e göre sosyalizm organize olmuş demokratik temelde, bireyin endüstri sermayesini ve özel mal mülk edinimini bertaraf eder. H.G. Wells, John Galsworthy, Robert Graves, Clement Attlee, William Temple, Ronald Knox, G. K. Chesterton, Bertrand Russell, Leonard Woolf, C.E.M. Joad, G.D.H. Cole ve H.J. Laski bu derneğin ilkelerine sadık kalmışlardır. Kendi içinden oluşan bu sosyalizm türü Marksist devrimcileri ve inceleneceği gibi, Morris türü ütopyayı bertaraf eder. Kademe kademe ilerleyen Webb demokratik gelişimi, refah içinde olan devlet yapısına ulaşır. Emek karşılığında kazanılmamış kapitalist patron gelirin karşı topluma katkı sunan çalışanlar ön plâna geçer ve sınıf mücadelesi reddedilir (Palmer, 1837-1910). Dernek işsizliğe ve toplumdaki parazitlere çare olacak bir refah düzeyi arayışındadır.

## **WILLIAM MORRIS: ÇEVRE VE KÜLTÜR SAVUNUCULUĞU**

William Morris (1834-1896), 1877'de Eski Yapıları Koruma Derneği'ni kurdu. Bu derneğin manifestosunda çevre dostu yaklaşımı savunup, yanlış restorasyona karşı çıkar. Vahşi kapitalizmin sonucu olan plânsız endüstrinin Britanya'nın kentlerini ve kırsal bölgelerini katlettiğini savunan Morris, çirkinliklerin kaynağının para hırsı olduğunu ve açgözlülük nedeniyle kentlerin ve doğanın katledildiğini belirtir. Para kazanmak uğruna evlerin arasındaki ulu ağaçlar kesilmekte ve iri tarihi yapılar yıkılmaktadır. Irmak yolları, kurutulmakta ve buraya, havayı dumanlarla zehirleyen fabrikalar dikilmektedir. Morris'e göre gerçek insan, bir yandan epik bir şiiri kafasında kurgulayıp söylerken, bir yandan da bir halıyı dokumasını bilen ve doğayla barışık kişidir. Ruskin gibi Morris de sanayinin çirkinleştirdiği bir ortamda, sanata güzelliği kalmayı umar. İç dekorasyona önem verir ve perde, döşeme kumaşları, halılar, vitraylar ve mobilyalar üretir. Bitkisel boyalar kullanır. Sırt kısmı geniş bir koltuk üretir ve gerçek sanatın estetik olması gerektiğini vurgular. Sanat sadece dâhilerin yarattığı kitaplar değildir. Herhangi bir insanın yaptığı her güzel eşya sa-